

Sygn. akt IV CSK 426/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 28 marca 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Tyczka-Rote (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Anna Kozłowska
SSN Roman Trzaskowski

w sprawie z powództwa K. Z.
przeciwko A. H. i małoletniej O.H.
przy udziale Prokuratora Prokuratury Okręgowej w [...]
o ustalenie ojcostwa,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 28 marca 2018 r.,
dwóch skarg kasacyjnych: powoda
oraz Prokuratora Prokuratury Okręgowej w [...]
od wyroku Sądu Okręgowego w [...]
z dnia 20 kwietnia 2017 r., sygn. akt II Ca .../17,

**oddala skargę kasacyjną powoda oraz Prokuratora
Prokuratury Okręgowej w [...]**

UZASADNIENIE

Powód K.Z. w powództwie skierowanym przeciwko A. H. i małoletniej O. H. domagał się ustalenia, że jest ojcem małoletniej O., urodzonej w dniu 2 marca 2016 r. Jego powództwo Sąd Rejonowy w [...] oddalił wyrokiem z dnia 15 grudnia 2016 r., a Sąd Okręgowy w [...] wyrokiem z dnia 20 kwietnia 2017 r. oddalił apelację powoda od wyroku Sądu pierwszej instancji.

Podstawą wydanych orzeczeń były ustalenia faktyczne poczynione przez Sąd Rejonowy, które Sąd Okręgowy przyjął za własne. Z ustaleń tych wynikało, że powód poznał matkę dziecka – A. H. w lutym 2015 r. Był wówczas osadzony w Zakładzie Karnym w [...] i w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności wykonywał prace poza terenem zakładu penitencjarnego. Intymna znajomość między nimi zakończyła się w grudniu 2015 r., kiedy A.H. związała się z innym partnerem. W dniu 2 marca 2016 r. A.H. urodziła córkę O.H.. W akcie urodzenia jako ojciec został wpisany J. H. Postanowieniem z dnia 3 marca 2016 r. Sąd Rejonowy w [...] wszczął z urzędu postępowanie o pozbawienie A.H. władzy rodzicielskiej nad noworodkiem. W czasie jego prowadzenia matka wyraziła w dniu 25 kwietnia 2016 r. zgodę na przysposobienie małoletniej O.H. bez wskazywania osoby przysposabiającego. Postępowanie adopcyjne zakończyło się prawomocnym z dniem 18 października 2016 r. postanowieniem o przysposobieniu pełnym, nierozwiązywalnym małoletniej O.H..

Równolegle powód w dniu 18 kwietnia 2016 r. wystąpił o ustalenie, że jest ojcem O. Jego pozew został zwrócony zarządzeniem z dnia 18 maja 2016 r. z powodu nieusunięcia braków formalnych. Następnie w dniu 19 lipca 2016 r. powód wniósł o ustanowienie dla niego pełnomocnika z urzędu w sprawie o ustalenie ojcostwa. Pełnomocnik został ustanowiony przez Sąd Rejonowy w [...] w dniu 19 sierpnia 2016 r. i w dniu 21 października 2016 r. (tj. w 3 dni po uprawomocnieniu się postanowienia orzekającego adopcję pełną nierozwiązywalną małoletniej O.) złożył pozew w niniejszej sprawie.

Sąd pierwszej instancji, rozpoznający powództwo o ustalenie ojcostwa wskazał, że - zgodnie z art. 124¹ k.r.o. - w wypadku, gdy rodzice przysposobionego

dziecka wyrazili przed sądem opiekuńczym zgodę na jego przysposobienie bez wskazania osoby przysposabiającego, nie jest dopuszczalne ustalenie pochodzenia przysposobionego m.in. w drodze sądowego ustalenia ojcostwa. Sąd podkreślił, że A.H. złożyła przed sądem opiekuńczym skuteczne oświadczenie o wyrażeniu zgody na anonimowe przysposobienie małoletniej O.H.. Zgodnie z art. 119¹ § 2 k.r.o. przepisy o przysposobieniu za zgodą rodziców bez wskazania osoby przysposabiającego stosuje się odpowiednio, jeżeli jedno z rodziców wyraziło taką zgodę, a zgoda drugiego nie jest do przysposobienia potrzebna, co ma miejsce m.in. wówczas, gdy jego ojcostwo nie zostało stwierdzone w sposób wiążący prawnie.

Sąd Rejonowy – odwołując się do stanowiska Sądu Najwyższego wyrażonego w wyroku z dnia 13 stycznia 2010 r. (II CSK 232/09) - zwrócił uwagę, że legitymację procesową wyznacza przepis prawa materialnego, stanowiący podstawę interesu prawnego i uznał, że K.Z. nie był legitymowany czynnie do wytoczenia powództwa o ustalenie ojcostwa małoletniej O.H., a pozwane przez niego małoletnia O.H. oraz A.H. nie miały w tej sprawie legitymacji procesowej biernej z uwagi na zakaz wynikający z art. 124¹ k.r.o. Z tej przyczyny oddalił powództwo w całości, a także wszystkie wnioski dowodowe powoda, uznając je za dotyczące okoliczności niemających znaczenia w tej sprawie.

Sąd Okręgowy, rozpatrujący sprawę na skutek apelacji powoda, ocenił, że Sąd pierwszej instancji nie naruszył art. 217 § 1 k.p.c. w zw. z art. 240 k.p.c. pomijając dowód z badań genetycznych. Podzielił stanowisko, że dowód ten był nieprzydatny, ponieważ o sposobie rozstrzygnięcia zadecydowało to, że powód nie miał legitymacji czynnej do wytoczenia powództwa o ustalenie ojcostwa małoletniej O.H.. Sąd ten wskazał, że orzeczenie pełnego przysposobienia dziecka nie stoi na przeszkodzie ustaleniu ojcostwa z wyjątkiem przewidzianego w art. 124¹ k.r.o. przypadku, gdy rodzice wyrazili zgodę na przysposobienie bez wskazania osoby przysposabiającego i doszło do adopcji anonimowej. Niedopuszczalność dochodzenia ojcostwa w wypadku przysposobienia anonimowego pozostaje w ścisłym związku z nierozzerwalnością takiego przysposobienia. Zgoda blankietowa staje się nieodwołalna z chwilą wszczęcia postępowania adopcyjnego, a ustanowiony stosunek przysposobienia eliminuje dotychczasowe pochodzenie

dziecka i prowadzi do definitywnej utraty przez przysposobionego jego pierwotnego stanu cywilnego.

Sąd Okręgowy przychylił się do stanowiska, że zgoda powoda na przysposobienie dziecka urodzonego przez A. H. nie była potrzebna do orzeczenia o przysposobieniu. Ojcostwo powoda nie wynikało z aktu urodzenia, nie stosowało się do niego domniemanie pochodzenia dziecka od męża matki (art. 62 k.r.o.), nie doszło do uznania ojcostwa (art. 72 k.r.o.), ani jego sądowego ustalenia (art. 84 k.r.o.). W sensie prawnym ojciec małoletniej O. był więc nieznany.

Powód powoływał się na podejmowane przez siebie próby wszczęcia postępowania o ustalenie jego ojcostwa jeszcze przed orzeczeniem przysposobienia, jednak obydwa Sądy uznały te czynności za nieskuteczne z punktu widzenia postępowania o ustalenie ojcostwa wszczętego w dniu 21 października 2016 r.

Biorący udział w sprawie Prokurator Okręgowy w dniu 27 kwietnia 2017 r. wniósł skargę o wznowienie postępowania w sprawie o przysposobienie małoletniej O. (V Nsm .../16 Sądu Rejonowego w [...]), powołując się na uniemożliwienie powodowi wypowiedzenia się w sprawie jej adopcji. Sprawa ta toczy się obecnie przed Sądem Rejonowym w [...] pod sygnaturą V Nsm .../17.

Od postanowienia Sądu Okręgowego skargi kasacyjne wnieśli Prokurator Okręgowy w [...] oraz powód K.Z..

Prokurator Okręgowy zaskarżył wyrok w całości i zarzucił naruszenie przepisów procesowych skutkujące nieważnością postępowania przed Sądem drugiej instancji z przyczyn wskazanych w art. 379 pkt 2 i 5 k.p.c. w zw. z art. 66 k.p.c., art. 98 k.r.o., art. 99 k.r.o. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., a także mogące mieć istotny wpływ na wynik sprawy naruszenie art. 386 § 2 k.p.c. samego oraz w zw. z art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 3 k.p.c. w zw. z art. 130 § 1 k.p.c. przez ich niezastosowanie. Zgłosił także zarzut naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 84 § 1 k.r.o. w zw. z art. 85 § 1 k.r.o., art. 119¹ § 1 i 2 k.r.o. w zw. z art. 119 § 1 k.r.o. w zw. z art. 61 ust. 2 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2016 r., poz. 2064 j.t.) w zw. z art. 124¹ k.r.o., polegające na przyjęciu, że powód nie ma legitymacji czynnej, a pozwane nie są legitymowane biernie w niniejszej sprawie oraz błędną wykładnię art. 5 k.c.

polegającą na zaakceptowaniu stanowiska Sądu Rejonowego, że fikcja prawna przewidziana w art. 61 ust. 2 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego ma prymat przed prawem biologicznego ojca do formalnego ustalenia ojcostwa, prawem do sądu oraz prawem dziecka do poznania swego biologicznego pochodzenia i wychowania w rodzinie pochodzenia. Na tej podstawie Prokurator wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz poprzedzającego go wyroku Sądu Rejonowego w [...] i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi pierwszej instancji.

Powód zaskarżył wyrok w części oddalającej jego apelację (pkt I). Także on zarzucił, że postępowanie przed Sądem drugiej instancji było dotknięte nieważnością wynikającą z braku zdolności procesowej małoletniej O.H. i jej nieprawidłowej reprezentacji. Wskazał też na uchybienia procesowe mające istotny wpływ na wynik sprawy, obejmujące naruszenie art. 378 § 1 in fine k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 2 k.p.c. i art. 386 § 2 k.p.c., wynikające z nieuchylenia wyroku Sądu pierwszej instancji i zaniechania przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, mimo że małoletnia O. nie była prawidłowo reprezentowana w postępowaniu pierwszoinstancyjnym; art. 231 k.p.c. przez przyjęcie błędnego domniemania, że ojciec dziecka jest nieznany oraz art. 217 § 3 k.p.c., art. 316 § 1 k.p.c. i art. 328 § 2 k.p.c. polegające na odmowie przeprowadzenia dowodu z badań genetycznych w celu potwierdzenia pokrewieństwa pomiędzy powodem a małoletnią pozwaną, co – jego zdaniem - spowodowało nierozpoznanie istoty sprawy.

Na tej podstawie powód wnosił o uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skargi kasacyjne od wyroku Sądu Okręgowego podnoszą nieważność postępowania w obydwu instancjach, spowodowaną nieprawidłową reprezentacją małoletniej O.H. i ten zarzut wymaga rozważenia w pierwszej kolejności. Zdaniem skarżących w postępowaniu apelacyjnym małoletnią reprezentowali przysposabiający, których interesy były sprzeczne z interesem dziecka, którego dobro wymagało realizacja prawa do ustalenia tożsamości biologicznej i wychowania w rodzinie pochodzenia, i którzy z tego powodu nie mogli

występować w imieniu małoletniej O., gdyż prowadziłoby to do naruszenia art. 98 i 99 k.r.o. W konsekwencji prawa O.H. nie były należycie chronione. Z kolei w pierwszej instancji jako przedstawiciel ustawowy dziecka występowała jego matka biologiczna, której nie przysługiwała już wówczas władza rodzicielska, z uwagi na zrzeczenie się praw rodzicielskich i wyrażenie zgody na adopcję pełną anonimową (art. 119¹ § 1 zd. drugie).

W postępowaniu kasacyjnym podstawą kasacyjną braną pod uwagę z urzędu (art. 398¹³ § 1 k.p.c.) jest nieważność postępowania przed sądem drugiej instancji. Nieważność postępowania pierwszoinstancyjnego może być rozważana jedynie w ramach oceny uchybień proceduralnych Sądu drugiej instancji, prowadzących do naruszenia art. 386 § 2 k.p.c.

Wbrew stanowisku skarżących postępowanie apelacyjne nie było jednak dotknięte nieważnością z przyczyn wskazanych w art. 379 § 1 pkt 2 i 5 k.p.c. Małoletnią pozwaną reprezentowali na tym etapie sporu przysposabiający, będący jej przedstawicielami ustawowymi (art. 121 § 1 k.r.o. w zw. z art. 93 § 1 i art. 98 § 1 k.r.o.). Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 3 czerwca 2011 r. (III CSK 259/10, nie publ. poza bazą LEX nr 1129120) wyjaśnił, że zgodnie z art. 98 k.r.o. rodzice w zasadzie zawsze mogą przed sądem reprezentować dziecko, o ile nie jest to sprawa dotycząca czynności prawnych między dziećmi pozostającymi pod ich władzą rodzicielską albo między dzieckiem a jednym z rodziców lub jego małżonkiem. Także w innych sprawach, niż wymienione w art. 98 § 2 k.r.o., zarówno procesowych jak i nieprocesowych, żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka gdy w sprawie, w której występują jako strony lub uczestnicy postępowania rodzice i dzieci, może dojść do sprzeczności interesów między nimi. Wtedy naczelny interes dziecka wyklucza dopuszczalność reprezentowania go przez któregokolwiek z rodziców. W każdej sprawie, w której jako strony lub uczestnicy występują rodzice i dzieci, sąd ma obowiązek badać, czy nie zachodzi hipotetyczna możliwość kolizji interesów między nimi. W razie takiej możliwości żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka przed sądem. W takiej sytuacji sąd rozpoznający daną sprawę nie może odrzucić pozwu (wniosku), lecz ma obowiązek zwrócić się – na podstawie art. 70 § 1 i art. 572 k.p.c. – do sądu opiekuńczego o ustanowienie kuratora dla dziecka. Przeprowadzając

zalecaną ocenę stwierdzić należy, że na przeszkodzie reprezentacji małoletniej w niniejszym postępowaniu przez przysposabiających nie stał art. 98 § 2 i 3 k.p.c., ponieważ postępowanie nie dotyczyło wskazanych w tych przepisach czynności, ani nie zachodziła w nim możliwość naruszenia dobra dziecka z powodu sprzeczności interesów pomiędzy małoletnią a jej przedstawicielami ustawowymi. Z ustaleń poczynionych przez Sąd Najwyższy w postępowaniu kasacyjnym, dopuszczalnych w wypadku, kiedy zachodzi wątpliwość co do ważności postępowania drugoinstancyjnego, wynika, że postanowienie orzekające przysposobienie pełne anonimowe małoletniej O. dotychczas nie zostało wzruszone, co oznacza, że ustały jej więzi prawne z matką i nie może być ustalone jej pochodzenie od powoda w drodze sądowego ustalenia ojcostwa, ponieważ stoi temu na przeszkodzie zakaz przewidziany w art. 124¹ k.r.o. Skutkiem prawomocnie orzeczonego przysposobienia jest powstanie pomiędzy przysposabiającymi a przysposobioną takiego stosunku, jaki istnieje między rodzicami a dziećmi. W chwili obecnej zostało wprowadzone wszczęte przez Prokuratora Okręgowego w [...] postępowanie o wznowienie postępowania w sprawie, w której orzeczono adopcję pełną, nierozwiązywalną małoletniej O., lecz orzeczenie to nie zostało wzruszone i jego skutki prawne trwają. W tej sytuacji w sprawie niniejszej nie zachodzą przeszkody do reprezentacji małoletniej przez przysposabiających, wynikające z art. 98 § 2 w zw. z art. 121 k.r.o., ani też ze sprzeczności jej interesów do ustalenia pochodzenia biologicznego z interesami przysposabiających do kontynuowania przysposobienia. Niniejsze postępowanie nie dotyczy przysposobienia, a o niedopuszczalności jego merytorycznego rozpoznania przesądza brak legitymacji powoda i pozwanych, którego źródłem jest ustawowy zakaz ustalania pochodzenia dziecka od biologicznego rodzica, przewidziany w art. 124¹ k.r.o. W tym zakresie obowiązujący kierunek wykładni wyznaczyła – mająca moc zasady prawnej – uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20 marca 1976 r. (III CZP 77/75, OSNC 1976/9/185), zgodnie z którą orzeczenie pełnego przysposobienia dziecka nie stoi na przeszkodzie ustaleniu ojcostwa. Nie dotyczy to przewidzianego w art. 124¹ k.r.o. wypadku, gdy rodzice wyrazili zgodę na przysposobienie bez wskazania osoby przysposabiającego.

Ta sama przyczyna powoduje, że chociaż trafny jest zarzut nienależytej reprezentacji dziecka w postępowaniu pierwszoinstancyjnym, w którym matka biologiczna nie mogła występować jako jego przedstawiciel ustawowy już z tego względu, że wobec wyrażenia zgody na adopcję anonimową córki utraciła władzę rodzicielską, uchybienia w tym zakresie nie miały wpływu na wynik postępowania, które nie mogło doprowadzić do innego rezultatu niż oddalenie powództwa, skoro zostało wszczęte już po prawomocnym orzeczeniu przysposobienia anonimowego.

Zarzuty kwestionujące prawidłowość postępowania dotyczącego wyrażenia zgody na pełne i nierozwiązywalne przysposobienie O. i orzeczenie tego przysposobienia nie odnoszą się do okoliczności istotnych w rozpatrywanej obecnie sprawie. Wobec zakazu ustalania biologicznego pochodzenia dziecka po jego prawomocnym przysposobieniu anonimowym – prawidłowe były decyzje dowodowe obydwu Sądów, odmawiające przeprowadzenia postępowania w kierunku ustalenia, czy powód jest biologicznym ojcem małoletniej.

Z przytoczonych względów oraz z uwagi na to, że ograniczenia w zakresie badania sprawy w postępowaniu kasacyjnym, wynikające z jego konstrukcji, wykluczają uwzględnianie nowych okoliczności i prowadzenie postępowania dowodowego (art. 398¹³ § 2 k.p.c.) poza zakresem działania z urzędu, przewidzianym w art. 398¹³ § 1 k.p.c., a ponadto niedopuszczalne jest zawieszenie postępowania kasacyjnego z innych przyczyn niż przewidziane w art. 173 - 175¹ i 178 k.p.c., oczekiwanie na wynik sprawy o wznowienie postępowania o przysposobienie małoletniej byłoby pozbawione podstawy prawnej i zarazem bezcelowe.

Zakres badania sprawy został prawidłowo określony przez Sądy obu instancji ze wskazaniem na art. 124¹ k.r.o. jako wykluczający legitymację obydwu stron w postępowaniu o ustalenie ojcostwa. Obie skargi kasacyjne okazały się więc bezprzedmiotowe i podlegały oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

Wniosek przysposabiających o przyznanie im kosztów postępowania kasacyjnego z uwagi na ich udział w tym postępowaniu w charakterze jego uczestników nie był uzasadniony, ponieważ nie uzyskali takiego statusu. Byli jedynie przedstawicielami ustawowymi małoletniej O.

aj